

ΑΦΙΕΡΩΜΑ BIBLIO ΛΙΟ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ ΚΟΛΛΙΑ ΚΑΤΑΓΡΑΦΕΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ, ΣΥΝΤΗΡΕΙ ΤΗ ΜΝΗΜΗ, ΚΑΙ ΜΑΣ ΕΜΠΝΕΙ ΝΑ ΔΟΥΛΕΥΟΥΜΕ ΠΙΟ ΣΚΛΗΡΑ ΚΑΙ ΝΑ ΠΡΟΣΠΑΘΗΣΟΥΜΕ ΝΑ ΓΙΝΟΥΜΕ ΛΙΓΟ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΣΑΝ ΤΟΝ ΧΡΗΣΤΟ ΛΑΜΠΡΑΚΗ

ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ΚΟΛΛΙΑ «Στα χρόνια του Χρήστου Λαμπράκη: Μαρτυρίες και αφηγήσεις για τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη 1957-2017» Εκδ. Πατάκη

Είμαστε όλοι παιδιά του Χρήστου Λαμπράκη

Το έπος της μεταπολεμικής και μεταπολιτευτικής Ελλάδας

Του ΡΩΜΑΝΟΥ ΓΕΡΟΔΗΜΟΥ

Το βιβλίο της Ελευθερίας Κόλλια για τον Χρήστο Λαμπράκη και την ιστορία του ΔΟΛ («Στα χρόνια του Χρήστου Λαμπράκη: Μαρτυρίες και αφηγήσεις για τον Δημοσιογραφικό Οργανισμό Λαμπράκη 1957-2017», εκδ. Πατάκη) είναι, κατά τη γνώμη μου, το βιβλίο της χρονιάς και μία απ' τις σημαντικότερες εκδόσεις των τελευταίων χρόνων. Ένα απολυστικό ανάγνωσμα για όσους αγαπούν και ενδιαφέρονται για την ιστορία (αλλά και το μέλλον) του Έθνους, της δημοσιογραφίας, της δημοκρατίας, του πολιτισμού και της μουσικής στην Ελλάδα. Ένα πολύτιμο, τιτάριο έργο τεκμηρίωσης και αναφοράς που ακολουθεί τη μέθοδο της προφορικής ιστορίας, μέσω διεξοδικών συνεντεύξεων με δεκάδες πρωταγωνιστές και ανθρώπους κλειδιά που προσφέρουν σημαντικές πρωτογενείς μαρτυρίες τις οποίες η συγγραφέας επιμελήθηκε δημιουργώντας ένα σημαντικό ιστορικό αφήγημα.

Το βιβλίο της Κόλλια έρχεται να τοποθετηθεί στο ράφι δίπλα στην εξίσου σημαντική, τετράτομη συλλογή κειμένων της μεγάλης «αντιπάλου» του ΔΟΛ, της **Ελένης Βλάχου** («Πενήντα και κάτι... δημοσιογραφικά χρόνια», εκδ. Ελευθερουδάκης). Η Κόλλια χωρίζει την αφήγηση σε μικρές βινιέτες που ακολουθούν χρονολογική σειρά, αλλά πίσω από τους αθώους τίτλους των ολιγοσέλιδων κεφαλαίων υφαινόται ένα έπος – από τον θάνατο του **Δημήτριου Λαμπράκη** και την άνοδο του Χρήστου στην κορυφή του Συγκροτήματος μέχρι τη μετατροπή του ΔΟΛ σε απόλυτου κυρίαρχου του εγχώριου μιντιακού, πολιτικού και πολιτιστικού τοπίου, και από εκεί στην πτώση και την κατάρρευση.

Διαβάζοντας το βιβλίο ταυτόχρονα βλέπεις, σαν φιλική που «τρέχει» μπροστά στα μάτια σου, τη μεταπολεμική και μεταπολιτευτική ιστορία της Ελλάδας και τη δική σου προσωπική ζωή – τα περιοδικά και τις εφημερίδες να φτάνουν σε πακέτα στο σπίτι κάθε μέρα – τις ατέλειωτες ώρες ανάγνωσης και την πολιτική και δημοσιογραφική εκπαίδευση που σου παρήχον – τον μπαμπά να σχεδιάζει τις καλοκαιρινές διακοπές της δεκαετίας του 1980 με τις **διακοπές παραμάσχαλα** – τη μαμά να κόβει και να κρατάει τις βιβλιοκριτικές κάθε Κυριακή – τις βιβλιοθήκες και τις δισκοθήκες να γεμίζουν με τις ειδικές εκδόσεις, τα CD και τα DVD – εκεί που το συλλογικό τέμνεται με το ατομικό, και το ιδιωτικό με το δημόσιο.

Άνθρωπος με όραμα
Από το 1958 κιόλας, ο Λαμπράκης παρεμβαίνει στον δημόσιο διάλογο με σειρά άρθρων υπό τον τίτλο «Προς νέους εθνικούς προσανατολισμούς» (σελ. 61). Σαν άλλο big bang, μέσα σ' αυτή την απειροελάχιστη κουκίδα του τίτλου του, μέσα σ' αυτές τις λέξεις που κοίτανε προς το μέλλον, τις οποίες λέξεις (και το οποίο μέλλον) τόσο αγαπούσε ο Λαμπράκης; το «νέους», το «προσανατολισμούς» – κυφορούνται οι σπέρη, τα υλικά και η ενέργεια που κυριολεκτικά θα μετασχηματίσουν την ελληνική κοινωνία.

Ο ΔΟΛ θα αναδείξει την πνευματική ελίτ αυτού του τόπου, «την **αφρόκρεμα της φιλελεύθερης προοδευτικής διάνοξης, ονόματα της γενιάς του '30** αλλά και **φιντάνια του κόσμου των γραμμάτων**» (σελ. 99), και πολλούς από τους θρυλικούς δημοσιογράφους και εκδότες της μεταπολεμικής και μεταπολιτευτικής Ελλάδας, από τον Λέοντα Καραπαναγιώτη, τον **Πάννη Μαρίνο** και τον **Στάθη Ευσταθιάδη** μέχρι τη **Ρούλα Μπτροπούλου** και φυσικά τον **Σταύρο Ψυχάρη**. Ο Λαμπράκης και οι συνεργάτες του θα εκσυγχρονίσουν ριζικά τις εφημερίδες και τα περιοδικά, και, μέσω αυτών, για δεκαετίες θα εγγραμμάτισουν, θα εκπαιδεύσουν, θα κοινωνικοποιήσουν και θα «εξευρωπαϊσουν» ολόκληρες γενιές, συμβάλλοντας στη μετέπειτα πολιτική και κοινωνική ανθεκτικότητα της χώρας.

Πολιτισμική διαπαιδαγώγηση
Σε εσωτερικό σημείωμα που συντάσσει το καλοκαίρι του 1962, ο Λαμπράκης αρθρώνει τον μορφωτικό και παιδαγωγικό ρόλο που πρέπει να παίζει το περιοδικό **Εποχές**: είναι η «πολιτισμική διαπαιδαγώγηση» του ελληνικού κοινού. Ακτινογραφεί τη μεταπολεμική τάξη πραγμάτων στην Ελλάδα: «**ένα νέο κοινωνικό πλαίσιο, με νέα μέσα για τη διάχυση των ιδεών, ένα νέο κοινό, το οποίο ζητάει να συμμετέχει, συνειδητά και ενεργητικά, στη ζωή τόσο του κράτους όσο και της κοινωνίας**» (σελ. 104). Δεν ξέρω αν η περιγραφή αυτή της ελληνικής κοινωνίας

του 1962 ήταν ρομαντική ή φιλοδοξία, αλλά σε κάνει να τα ζηλεύεις, εκείνη την κοινωνία και εκείνο το όραμα. Είναι πιο υγιές να τα ζηλεύεις, να τα ανταγωνίζεσαι και να προσπαθείς να τα ξεπεράσεις, παρά να φοβάσαι τη σύγκριση με το κτες, να κοιτάς μόνο προς τα πίσω και να μην πιστεύεις στις δυνάμεις του τόπου. Το όραμα του Λαμπράκη για την παιδεία και τον πολιτισμό θα λάβει στα μέσα της δεκαετίας του 1970 τη μορφή «**σταυροφορίας**» υπό τον **Αδαμάντιο Πεπελάση** με τη δημιουργία βιβλιοθηκών σε πόλεις και χωριά και χωριά της υπαίθρου (σελ. 247) και –φυσικά– με την, από το 1953 με την ίδρυση του **Συλλόγου «Οι φίλοι της μουσικής»**, ακόμα προσπαθεία για τον σχεδιασμό, χρηματοδότηση και δημιουργία του **Μεγάρου Μουσικής**, της κιβωτού του πολιτισμού στην Ελλάδα του 21ου αιώνα.

Σεβασμός για τον αναγνώστη
Η μεγάλη μας συγγραφέας **Αθηνά Κακούρη** θυμάται την ατμόσφαιρα που επικρατούσε στο περιοδικό **Ταχυδρόμος**: «**Μια ατμόσφαιρα κοινής προσπάθειας για καλή δουλειά. Πιστεύαμε ότι εργαζόμαστε για να βγάλουμε κάτι που θα ήταν βεβαίως και εμπροσκά αλλά κυρίως θα ήταν καλής ποιότητας, και ότι ο καθένας μας το προσπαθούσε αυτό από την υψηλότερη ή χαμηλότερη θέση όπου βρισκόταν, με τα περισσότερα ή λιγότερα εφόδια που διέθετε. Υπήρχε σεβασμός και για τη δουλειά που παραδίδαμε στον αναγνώστη προς τον οποίον απευθυνόταν**» (σελ. 72).

Ο **Παντελής Καυκής** προσθέτει: «**Υπήρχε μια αίσθηση σοβαρότητας, πως ό,τι κάναμε έχει σημασία και μετράει. Έχει μια βαρύτητα. Το ένιωσα από την πρώτη μέρα που έγραφα στα οικονομικά [...]** Η συγκεκριμένη εσωτερική διαδικασία, ότι αυτό που κάνεις μετράει, είχε τεράστιο αντίκτυπο και στην ικανοποίηση που έπαιρνες από τη δουλειά σου και στο πώς έβλεπες την πολιτική ζωή, στα πάντα» (σελ. 318).

Μια αρχαιοελληνική τραγωδία
Η Ελευθερία Κόλλια μας παραδίδει ένα αφήγημα που θα μπορούσε να ιδωθεί και ως αρχαιοελληνική τραγωδία σε τέσσερις πράξεις. Η μεταπολεμική άνοδος, μεταπολιτευτική απογείωση, αφανής παρακμή μετά την κρίση του Χρηματιστηρίου και κατάρρευση μετά το 2009 του ΔΟΛ (ο Λαμπράκης φεύγει από τη ζωή στις 21 Δεκεμβρίου 2009, λίγες μέρες μετά την αποκάλυψη του μεγέθους της κρίσης χρέους και ελλείμματος) ταυτίζονται χρονικά με την άνοδο, ακμή, παρακμή και κατάρρευση της μεσαίας τάξης και του προοδευτικού κέντρου στην

Ο Χρήστος Λαμπράκης με την Ελένη Βλάχου

Ελλάδα, όχι ως ενιαίο κόμμα, αλλά ως πολιτικό χώρο που εκτείνεται από τη φιλελεύθερη κεντροδεξιά μέχρι τη σοσιαλδημοκρατική και ανανεωτική αριστερά και βασίζεται σε κοινές θεμελιώδεις παραδοχές και αξίες για τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας, για την αξία του πολιτισμού, του λόγου, της προσπάθειας και προκοπής.

Το «**Στα χρόνια του Χρήστου Λαμπράκη**» δεν είναι αγιογραφία. Η Κόλλια παραδίδει μια ισορροπημένη και ακριβοδικά αποτίμηση χωρίς να χαρίζεται σε κανέναν. Στα μέσα της δεκαετίας του 2000 βλέπουμε τον Λαμπράκη άρρωστο να προσπαθεί να θέσει σε τροχιά ένα πλάνο διαδοχικής και ένα πλάνο διάσωσης του ΔΟΛ, έχοντας επίγνωση του ότι ήταν πολύ καλύτερος δημοσιογράφος απ' ό,τι επιχειρηματίας, και έχοντας μοιρολατρικά αποδεχτεί ότι ο μόνος που μπορεί να αναλάβει αυτό το έργο είναι ο **Ψυχάρης**.

Το έργο της εξήγησης και διάσωσης του ΔΟΛ δεν ολοκληρώνεται ποτέ. Στις τελευταίες σελίδες, στο φινάλε αυτής της saga, το 2017, λίγες ώρες πριν οριστεί η Ειδική Διαχείριση που θα τον απομακρύνει, ο Σταύρος Ψυχάρης –ο άνθρωπος που με το σπουδαίο δημοσιογραφικό ένστικτο αλλά και τις εξίσου μεγάλες ανασφάλειες και αδυναμίες, καθόρισε τις τύχες του ΔΟΛ– εμφανίζεται ως τραγική φιγούρα. Τον βλέπουμε να περιφέρεται άρρωστος και αποκομμένος από την πραγματικότητα στα άδεια γραφεία του συγκροτήματος σε πλήρη άρνηση για το τι συμβαίνει. Κατηγορεί τον Πάννη Πρετεντέρη ότι «**οργανώνεται κίνημα για να μου πάρете την εφημερίδα...**». Ο **Πρετεντέρης**, ο οποίος έχει αφιερώσει τη ζωή του στον ΔΟΛ, απαισιόδημος του φωνάζει «**Τι να σου πάρουμε; Δεν υπάρχει εφημερίδα, το έχεις καταλάβει; Τελείωσε το καλαμπούρι!**». Πετάει **Τα Νέα** στο γραφείο του Ψυχάρη και φεύγει.

Θα χρειαζόμασταν έναν ή μία πολύ μεγάλο/η συγγραφέα για να μετατρέψει αυτό το εξαντλητικότατο saga σε μια τριλογία βιβλίων μυθολογίας σαν κι αυτή του Νίκου Θέμελη ή σε μία καλή τηλεοπτική σειρά τύπου «**Succession**». Μέχρι τότε θα έχουμε το βιβλίο της Ελευθερίας Κόλλια που καταγράφει την ιστορία, συντηρεί τη μνήμη, και μας εμπνέει να δουλέψουμε πιο σκληρά και να προσπαθήσουμε να γίνουμε λίγο περισσότερο σαν τον Χρήστο Λαμπράκη.

Χωρίς να είχα την τύχη να τον γνωρίσω ποτέ, ο Λαμπράκης ήταν και είναι για εμένα ένα από τα μεγαλύτερα πρότυπά μου. Ο άλλος άνθρωπος – μεγάλο πρότυπο ήταν και είναι ο **Κώστας Σημίτης**. (Το συναρπαστικό παρασκήνιο της όμορφης σχέσης των δύο ανδρών αποκάλυπτε ο **Αντώνης Παπαγιαννίδης** στις σελ. 528-9.) Είναι ενδιαφέρον ότι, ήδη από τα τέλη των 90s και σίγουρα από τις αρχές των 00s μέχρι πρόσφατα, ήταν «πολιτικά μη ορθό» το να εκφράζεις τον θαυμασμό και τον σεβασμό σου για τα δύο αυτά πρόσωπα. Κι αν η αντιπαλότητα των αντιπάλων πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων –της Ελλάδας της συντήρησης, της θρησκοληψίας, του σκότους, του φόβου και του μίσους– σε πρόσωπα όπως αυτά του Λαμπράκη και του Σημίτη ήταν αναμενόμενη, η μεγάλη τραγωδία του ασπιδούλου πολιτικού κέντρου μας ήταν και εξακολουθεί να είναι η ελλείψη της τιμιότητας, της αξιοπρέπειας και του θάρρους της γνώμης που απαιτούνται για να διακρινθεί κάποιος, ενάντια στα εφάρματα του λαϊκισμού και των θεωριών συνωμοσίας, ότι αναγνωρίζει το μέγεθος της προσωπικότητας και της συνεισφοράς τους στον τόπο. Αν και μέχρι μια ηλικία απέφυγα με κάθε κόστος τις κηδείες, τον Δεκέμβριο του 2009 ένιωσα πολύ έντονη την ανάγκη να πάω στην κηδεία του Λαμπράκη. Δυστυχώς για πρακτικούς λόγους δεν τα κατάφερα. Η σχέση που έχουμε με τους ανθρώπους πρότυπα, δηλαδή αυτούς με τους οποίους μας εμπνέουν βαθιά με τη στάση ζωής και το έργο τους, ξεπερνάει την απλή εκτίμηση ή τον θαυμασμό. Λαμβάνει διαστάσεις σχεδόν πατρικής ή μητρικής. Ωστόσο, κατά μία έννοια, ως προϊόντα του πολιτισμικού και δημοσιογραφικού έργου ζωής τους, είμαστε όλοι παιδιά του Χρήστου Λαμπράκη. **Α**